

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA
YA VIWANDA NA BIASHARA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025
PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO
NA MATUMIZI YA FUNGU 44 KWA MWAKA
WA FEDHA 2025/2026**

***[Inatolewa Chini ya Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za
Bunge, Toleo la Februari, 2023]***

Ofisi ya Bunge,
Idara ya Kamati za Bunge,
DODOMA.

14 Mei, 2025

YALIYOMO

ORODHA YA VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Msingi wa Uchambuzi	1
1.3 Mawanda ya Uchambuzi wa Taarifa	2
SEHEMU YA PILI	4
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI	4
2.1 Ufafanuzi wa Jumla	4
2.2 Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	4
2.2.1 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	5
2.2.2 Matokeo ya Ukaguzi wa Mradi	6
2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida	8
2.2.5 Hali ya Uzingatiaji wa Ushauri Uliotolewa na Kamati	10
2.3 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026	12
SEHEMU YA TATU	15
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	15
4.0 HITIMISHO	21

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 1: Ulinganifu wa Bajeti iliyoidhinishwa 2023/2024 na kiasi cha fedha zilizopatikana kufikia Mwezi Februari, 2024 - Fungu 44.....	9
Kielelezo Na. 2: Ufafanuzi kuhusu upatikanaji wa fedha kwa asilimia - Fungu 44	9
Kielelezo Na. 3: Ulinganisho wa Fedha Zilizoombwa kwa Mwaka 2023/2024 na Fedha Zinazoombwa 2024/2025	13

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA
YA VIWANDA NA BIASHARA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025
PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO
NA MATUMIZI YA FUNGU 44 KWA MWAKA WA FEDHA 2025/2026**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kuhusu utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Viwanda na Biashara (Fungu 44) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

1.2 Msingi wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Msingi wa Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Wizara ya Viwanda na Biashara unatokana na Masharti ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Kanuni ya 6 (1)(a) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 7(1)(a) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, inahusu uchambuzi huo. Aidha, Kanuni ya 118(4) ya Kanuni za Kudumu za Bunge imeweka masharti yaliyotaka Taarifa za Utekelezaji kwa Mwaka wa Fedha

2024/2025 na Makadirio ya Matumizi ya Wizara hii kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026 kuchambuliwa na Kamati kabla ya kujadiliwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, tarehe 25 Machi, 2025 Kamati ilichambua Taarifa ya Wizara ya Viwanda na Biashara kuhusu utekelezaji wa majukumu kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026. Taarifa hii inatokana na uchambuzi uliofanywa na Kamati wakati inachambua Bajeti ya Wizara hii.

1.3 Mawanda ya Uchambuzi wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii inahusu utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Viwanda na Biashara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya utekelezaji na Makadirio ya Mapato na Matumizi iliyochambuliwa inahusu maeneo yafuatayo: -

- (i) Mapitio ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Viwanda na Biashara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;
- (ii) Utekelezaji wa kazi zilizofanywa na Wizara ya Viwanda na Biashara kufikia mwezi Februari, 2025;

- (iii) Uzingatiaji wa Ushauri na Maoni ya Kamati uliotolewa Bungeni wakati wa kupitisha Bajeti ya Wizara ya Viwanda na Biashara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025; na
- (iv) Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

1.4 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Muundo wa Taarifa hii unatokana na masharti ya Kanuni ya 142 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 inayozungumzia Muundo wa Taarifa inayowasilishwa Bungeni. Taarifa hii imegawanyika katika sehemu tatu zifuatazo: -

- (a) Sehemu ya **Kwanza** inahusu maelezo ya jumla kuonesha Msingi na Muundo wa Taarifa pamoja na namna Kamati ilivyofanya kazi;
- (b) Sehemu ya **Pili** inaelezea Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026; na
- (c) Sehemu ya **Tatu** inatoa Maoni, Ushauri wa Kamati na Hitimisho.

Mheshimiwa Spika, naliomba Bunge lako Tukufu lifuatilie mtiririko wa Taarifa hii ili kupata msingi wa ushauri unaotolewa na Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI

2.1 Ufafanuzi wa Jumla

Mheshimiwa Spika, sehemu hii ya Taarifa inazungumzia msingi wa ushauri wa Kamati uliotokana na Hoja ya Waziri wa Viwanda na Biashara. Masuala yanayochambuliwa ni Taarifa za Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026.

2.2 Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, mara baada ya ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilichambua Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Viwanda na Biashara. Masuala yaliyochambuliwa ni pamoja na:-

- (i) Hali ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyoidhinishiwa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;
- (ii) Hatua iliyofikiwa katika uzingatiaji wa ushauri uliotolewa na Kamati kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025;
- (iii) Upatikanaji wa fedha kutoka Hazina; na
- (iv) Hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa kazi zilizopangwa kufanyika kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

2.2.1 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2024/2025, Wizara ya Viwanda na Biashara ilitengewa **Shilingi 29,784,516,000** fedha za ndani kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo. Hadi kufikia mwezi Februari, 2025, Wizara ilipokea **shilingi 11,399,772,122.02**, sawa na **asilimia 38.27** tu ya Fedha zilizotengwa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati ulibaini kuwa, mwenendo wa upatikanaji wa fedha za ndani kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo siyo wa kuridhisha, kwani hadi kufikia mwezi Februari, 2025 Wizara ilipokea **asilimia 38.27** tu ya fedha zilizoidhinishwa. Hali hiyo imeathiri utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo katika Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kuliomba Bunge, kuihimiza Serikali kukamilisha upelekaji wa fedha kwa Wizara hii kama zilivyoidhinishwa na Bunge ili kuiwezesha kukamilisha utekelezaji wa Miradi iliyopangwa kabla mwaka wa fedha kumalizika.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 inayoitaka Kamati ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kufanya ziara ya kutembelea na kukagua

utekelezaji wa Miradi iliyotengewa fedha kwa mwaka wa fedha unaoisha, Kamati ilifanya ziara katika Mikoa ya Simiyu, Shinyanga, Geita, Tabora na Dodoma kuanzia tarehe 11 hadi 20 Machi, 2025.

Katika ziara hiyo Kamati iliutembelea Mradi wa Kuongeza Wigo wa Matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi Ghalani (WRRB - Shinyanga) – Mradi Na. 6260 uliopo chini ya Wizara ya Viwanda na Biashara.

2.2.2 Matokeo ya Ukaguzi wa Mradi

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati ulibaini uwepo wa mafanikio na changamoto katika Mradi uliotembelewa na ilitoa ushauri ufuatao: -

(i) Baadhi ya wadau kutouelewa vizuri mfumo

Mheshimiwa Spika, wapo baadhi ya wadau ambao hawana uelewa mzuri wa mfumo wa stakabadhi za ghala ambao hueneza taarifa zisizo sahihi kwa wakulima na kuwatia hofu. Hali hii inasababisha mwitikio mdogo wa wananchi kwani baadhi yao hawapeleki mazao kwenye vituo na hivyo kuchangia zoezi hili kudorora.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuwa, elimu kuhusu matumizi sahihi ya mfumo huu, manufaa yanayopatikana na hasara inayoweza kupatikana kwa kuuza nje ya mfumo iendelee

kutolewa na kuwafikia wananchi wengi zaidi hapa nchini.

(ii) Upungufu wa Mazao

Mheshimiwa Spika, lipo tatizo la upungufu wa mazao katika maeneo ambapo mfumo umepelekwa kutokana na baadhi ya wakulima na wadau kuyaficha, kwa mfano zao la choroko kwa lengo la kuuza nje ya mfumo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kuwa wakulima wahamasishwe kupeleka mazao ambayo yapo kwenye mfumo ili kuleta ufanisi wa mfumo, kuiwezesha Serikali kupata kodi yake na mkulima kutopunjwa.

(iii) Ufinyu wa Bajeti

Mheshimiwa Spika, kiwango cha fedha kinachotengwa kwa ajili ya Bodi kupitia bajeti ya Serikali ni kidogo kulingana na kazi kubwa iliyopo. Aidha, mapato ya ndani hayatoshelezi utekelezaji wa shughuli zilizopo kutokana na sehemu ndogo ya maeneo yanayotekeleza mfumo nchini na idadi ya mazao yanayouzwa kupitia mfumo wa stakabadhi za ghala.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuiongezea fedha Bodi iweze kutanua wigo wa shughuli zake na kuwafikia wananchi wengi zaidi

kwa kuwapa elimu kuhusu matumizi ya mfumo, uhifadhi na masoko; na

(iv) Uchache wa maghala

Mheshimiwa Spika, maghala ya kuhifadhia chakula yaliyounganishwa na mfumo yapo mbali na wakulima na katika maeneo machache. Suala hili linasababisha mazao mengi kutoingia kwenye mfumo kutokana na umbali na gharama ambazo wakulima wanaziingia kusafirisha mazao hadi kuyafikisha kwenye maghala.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi kujenga maghala ya kutosha karibu zaidi na wakulima na yawe yanafikika nyakati zote.

2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 Wizara ya Viwanda na Biashara - **Fungu 44** iliidhinishiwa **Shilingi 81,115,206,000.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida.

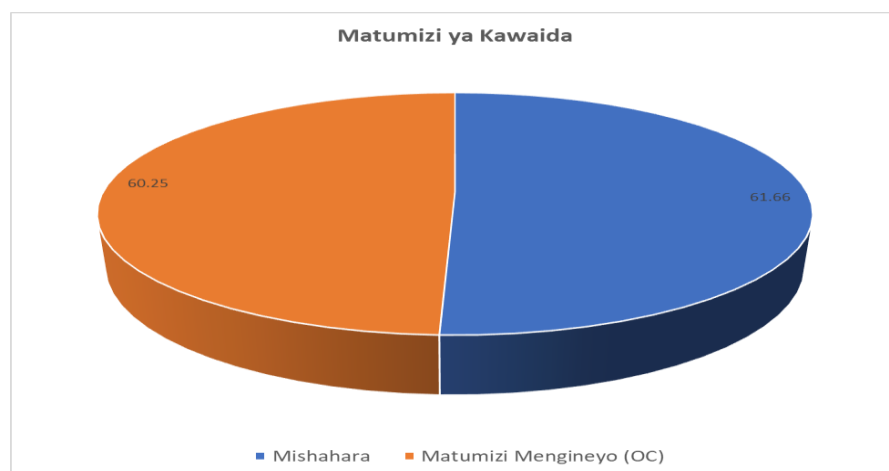
Mheshimiwa Spika, Waziri aliwasilisha mbele ya Kamati ufafanuzi kuhusu upatikanaji wa fedha kutoka Hazina kama **Kielelelezo Na. 1** kinavyoonesha.

Kielelezo Na. 1: Ulinganifu wa Bajeti iliyoidhinishwa 2024/2025 na kiasi cha fedha zilizopatikana kufikia Mwezi Februari, 2025 - Fungu 44

Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2024/2025 - Fungu 44			
Matumizi	Kilichoidhinishwa	Kilichopokelewa	Asilimia
Mishahara	68,352,946,000.00	42,146,880,470.49	61.66
Matumizi Mengineyo (OC)	12,762,260,000.00	7,688,634,332.01	60.25
Jumla	81,115,206,000.00	49,835,514,802.50	61.44
Fedha za Maendeleo (Ndani)	29,784,516,000.00	11,399,772,122.02	38.27
Fedha za Nje	0	0	0
Jumla	29,784,516,000.00	11,399,772,122.02	38.27
Jumla Kuu	110,899,722,000.00	61,235,286,924.52	55.22

Chanzo: Randama ya Wizara ya Viwanda na Biashara

Kielelezo Na. 2: Ufafanuzi kuhusu upatikanaji wa fedha kwa asilimia - Fungu 44

Chanzo: Randama ya Wizara ya Viwanda na Biashara

Mheshimiwa Spika, uchambuzi umeonesha kuwa upatikanaji wa fedha kutoka Hazina hadi kufikia mwezi Februari, 2025 ulikuwa pungufu kwa **asilimia 4.56** ya lengo,

ambapo Wizara ilipokea **asilimia 61.44** ya fedha zilizoidhinishwa na Bunge kwa ajili ya matumizi ya kawaida. Mwenendo huu wa upatikanaji wa fedha unachangia kukwamisha baadhi ya shughuli zilizopangwa kutekelezwa kwa Mwaka husika wa Fedha.

2.2.5 Hali ya Uzingatiaji wa Ushauri Uliotolewa na Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya mapitio ya utekelezaji wa Maoni na Ushauri wa Kamati kwa Fungu 44 yaliyotolewa wakati wa kupitia na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Viwanda na Biashara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Mheshimiwa Spika, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa, kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Kamati ilitoa Maagizo kumi yaliyolenga kuboresha utekelezaji wa majukumu yake. Taarifa ya Mtoa Hoja ilionesha kuwa, Serikali imetekeleza maagizo ya Kamati na baadhi yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji.

Mheshimiwa Spika, mfano wa Maagizo yaliyotekelezwa ni pamoja na:-

- (a) Suala la uboreshaji wa mazingira ya uwekezaji ili Sekta Binafsi iendeleo kuwekeza kwenye ujenzi wa viwanda vitakavyoongeza ajira, uongezaji wa thamani na mapato ya fedha za kigeni na kuhakikisha wananchi wote ambao maeneo yao

yanatwaliwa wanalipwa fidia stahiki haraka kulingana na thamani ya ardhi yao. Kamati ilielezwa kuwa Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, Mipango na Uwekezaji kupitia Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji nchini (MKUMBI), imetekeleza Programu mbalimbali kwa lengo la kuboresha taratibu za udhibiti. Aidha, Wizara imetekeleza Programu hizi ili kuepuka mwingiliano wa majukumu, kukuza uwazi na kuanzisha muundo wa ufuatiliaji na tathmini wenye ufanisi katika kukuza biashara na uwekezaji nchini kwa kufanya yafuatayo:-

- (i) Kukamilika kwa marekebisho ya Sera ya Taifa ya Biashara ya Mwaka 2003, Toleo la Mwaka 2023;
- (ii) Kufanya mapitio ya sheria zilizobainika kukwamisha au kuchelewesha uanzishwaji na uendeshaji wa uwekezaji na biashara ambapo Serikali imepitia na kurekebisha Sheria na Kanuni 61 kati ya 88 zilizoibuliwa wakati wa kufanya tathmini; na
- (iii) Kufanya mapitio ya tozo ambazo ni kero na kupendekeza kupunguza au kufutwa ambapo Serikali imefuta au kupunguza tozo, ada na faini mbalimbali zipatazo 383 zilizobainishwa kuwa kero katika ufanyaji biashara.

- (b) Kamati ilielezwa kuwa Azimio kuhusu upatikanaji wa Masoko kwa Bidhaa zinazozalishwa nchini limetekelezwa kwa kuendesha warsha na ziara mbalimbali za kutambua na kuwezesha wafanyabiashara kufikia masoko ya nje ya nchi katika Mkoa wa Tanga na Kilimanjaro. Lengo kuu lilikuwa ni kutambua wafanyabiashara na kutoa mafunzo kuhusu namna ya kutumia vyema fursa zinazotokana na majadiliano ya uwili, kikanda na kimataifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Wizara kwa kuzingatia Maagizo iliyopewa katika utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, Kamati inashauri kuwa, Serikali iendeleo kuipatia Wizara hii fedha ilizoidhinishiwa na Bunge kwa wakati ili iweze kukamilisha utekelezaji wa maagizo iliyopewa kwa kuwa baadhi ya maagizo hayajatekelezwa kutokana na kukosekana kwa fedha.

2.3 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026

Mheshimiwa Spika, tarehe 25 Machi, 2025 Kamati ilipokea na kuchambua Makadirio ya Matumizi ya Wizara ya Viwanda na Biashara – Fungu 44 kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026. Uchambuzi huo ulilenga kujihakikishia iwapo Mpango na Makadirio haya umezingatia Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano, Mwongozo wa Mpango wa Bajeti uliotolewa

na Wizara ya Fedha pamoja na Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2020 - 2025.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Viwanda na Biashara - **Fungu 44** inaomba kutengewa jumla ya **Shilingi 135,788,232,000**. Kati ya Fedha hizo, **Shilingi 93,900,697,000** sawa na **asilimia 69.15** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 41,887,535,000** sawa na **asilimia 30.85** ni kwa ajili ya Matumizi ya Maendeleo. (**Kielelezo Namba 3**).

Kielelezo Na. 3: Ulinganisho wa Fedha zilizozombwa kwa Mwaka 2024/2025 na Fedha zinazozombwa 2025/2026

Ulinganisho wa Bajeti Fungu 44 kwa Mwaka 2024/2025 na 2025/2026				
Matumizi	2024/2025	2025/2026	Ongezeko/ Pungufu	Asilimia
Mishahara	68,352,946,000	75,819,380,000	7,466,434,000	11
Matumizi Mengineyo (OC)	12,762,260,000	18,081,317,000	5,319,057,000	42
Jumla Ndogo 1	81,115,206,000	93,900,697,000	12,785,491,000	16
Maendeleo (Ndani)	29,784,516,000	27,870,710,000	-1,913,806,000	-6
Maendeleo (Nje)	0	14,016,825,000	14,016,825,000	100
Jumla Ndogo 2	29,784,516,000	41,887,535,000	12,103,019,000	41
Jumla ya ulinganifu	110,899,722,000	135,788,232,000	24,888,510,000	22

CHANZO: *Randama ya Wizara - Fungu 44*

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, Makadirio ya Bajeti yameongezeka kwa **asilimia 22**, ongezeko zaidi lipo kwenye fedha za Maendeleo za Nje ambazo mwaka jana hazikuwepo. Ongezeko hili litakuwa na tija ikiwa fedha hizo zitapatikana kwa wakati;

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuiongezea Bajeti Wizara hii kwani kwa kufanya hivi kutawezesha kazi ya utafiti wa viwanda na masoko kufanyika. Nchi zilizoendelea zimepata mafanikio hayo kwa sababu ya kuwekeza kwenye viwanda vya ndani. Hata hivyo, Kamati inashauri kuwa, Serikali iendeleo kuiongezea fedha Wizara hii ili iweze kufikia Mapinduzi ya Nne ya Viwanda.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Viwanda na Biashara (Fungu 44) kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, pamoja na mapendekezo ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2025/2026, Kamati inatoa maoni na ushauri ufuatao kwa Serikali: -

(a) Upatikanaji wa Fedha na Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuiongezea fedha Wizara hii, Kamati inaona upo umuhimu wa kuendelea kuiongezea fedha zaidi ili iweze kufikia Mapinduzi ya Viwanda yanayokusudiwa. Kamati inashauri Serikali kufanya yafuatayo:-

- (i) lendelee kuongeza Bajeti ya Wizara hii kila mwaka ili kufanikisha Mapinduzi ya Viwanda; na
- (ii) Ihakikishe kuwa bajeti inayoidhinishwa na Bunge kila mwaka inatolewa yote kwa wakati ili shughuli zilizopangwa zitekelezeke kikamilifu.

(b) Mradi wa Magadi Soda - Engaruka

Mheshimiwa Spika, Serikali imetoa **Shilingi 6,304,672,959** kwa ajili ya Mradi huu; ambapo kati ya fedha hizo **Shilingi 5,895,890,224** zimetumika kulipa fidia kwa watakaopisha

Mradi. Kamati inashauri kuwa, Serikali ikamilishe taratibu za kupata mwekezaji wa kutekeleza Mradi huu haraka.

(c) Mradi wa Liganga na Mchuchuma

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ukikamilika utasaidia upatikanaji wa malighafi ya chuma na makaa ya mawe yatakayotumika kwenye viwanda vya nondo, sementi, mabati, umeme na chuma hapa nchini. Pamoja na majadiliano yaliyofanyika, Kamati inaishauri Serikali utekelezaji wake uanze haraka iwezekanavyo ili kuokoa gharama za kuagiza malighafi kutoka nje ya nchi. Aidha, Kamati inashauri Mpango Mkakati wa Utekelezaji wa Mradi huu uandaliwe na utekelezwe ipasavyo.

(d) Changamoto ya Lumbesa

Mheshimiwa Spika, pamoja na Serikali kujitahidi kutoa elimu kuhusu lumbesa katika maeneo mbalimbali nchini, bado kuna baadhi ya wafanyabiashara wasio waaminifu wameendelea kutumia mfumo huu unaowanyonya wakulima na pia unaikosesha Serikali mapato. Kamati inashauri kuwa:-

- (i) Serikali iendeele kutoa elimu kwa wananchi sehemu mbalimbali kuhusu umuhimu wa kutumia vipimo sahihi (mizani) na athari inayopatikana kwa kutumia lumbesa; na
- (ii) Serikali itoe mwongozo maalum utakaotumiwa na Halmashauri zote nchini ili kuondoa mkanganyiko

kuhusu matumizi ya mizani. Aidha, izitake Halmashauri zote zisimamie kwa uwiano ambao utaleta manufaa kwa wakulima.

(e) Mfumo wa Stakabadhi Ghalani

Mheshimiwa Spika, pamoja na mfumo kufanikiwa kuongeza mazao 14 ghalani, Kamati inashauri Serikali kufanya yafuatayo:-

- (i) Kuvisimamia Vyama vya Msingi na kuhakikisha vinawalipa Wakulima fedha zao kwa wakati mara taratibu za mauzo zinapokamilika ili kuondoa migogoro isiyo ya lazima baina ya Serikali na Wananchi;
- (ii) Kuhakikisha kuwa tozo na ushuru wa mazao ya Wakulima zinapunguzwa kwa kuwa baadhi zinasababisha kero. Marekebisho ya tozo na ushuru yanayolenga kuwapunguzia gharama wakulima yatawapa imani zaidi wakulima hao kwa Serikali yao na hivyo kujitokeza kuuza bidhaa zao kwenye masoko halali badala ya kutumia mifumo isiyo rasmi; na
- (iii) Kuendelea kutoa elimu ya uhamasishaji kwa wadau wa mfumo wa stakabadhi ghalani kuhusu kutumia mfumo rasmi kuuza na kununua bidhaa mbalimbali.

(f) Upatikanaji wa Umeme wa Uhakika Viwandani

Mheshimiwa Spika, kukosekana kwa umeme wa uhakika kunaongeza gharama za uzalishaji na hivyo kuwa mzigo kwa mtumiaji wa mwisho. Kamati inaishauri Serikali kuwa, Mradi wa Bwawa la Mwalimu Nyerere ukikamilika, umeme uingizwe kwenye Gridi ya Taifa na usambazwe viwandani.

(g) Ushirikishaji Wananchi katika Ujenzi wa Masoko

Mheshimiwa Spika, suala la ushirikishaji wananchi katika Miradi mbalimbali ikiwemo ujenzi wa masoko kuanzia hatua za awali za utambuzi wa maeneo ni jambo muhimu kwa kuwa linasaidia kujenga kwenye maeneo yenye uhitaji. Kamati inashauri kuwa, Serikali itenge fedha kwa ajili ya ujenzi wa masoko na wananchi wa maeneo husika washirikishwe kuanzia hatua za awali za utambuzi na ujenzi huo ili kuepuka kupeleka masoko kwenye maeneo ambayo hayahitajiki na au ambayo jiografia yake haifikiki kirahisi na hivyo kukwamisha shughuli za ufanyaji wa biashara.

(h) Udhibiti wa bidhaa zisizokidhi viwango

Mheshimiwa Spika, hivi sasa lipo wimbi la uingizwaji wa bidhaa ambazo hazikidhi viwango; kwa mfano, nondo ambazo siyo bora, vifaa vya umeme ambavyo havidumu, mabomba mabovu, mabati yanayotoboka ndani ya muda mfupi tangu kuezekwa. Kamati inaishauri Serikali kuimarisha udhibiti wa bidhaa katika soko pamoja na

kuwachukulia hatua wanaobainika kukiuka taratibu za ubora wa bidhaa na kusababisha hasara au madhara kwa wateja.

(i) Ufufuaji wa Viwanda Vilivyofungwa

Mheshimiwa Spika, viwanda vingi hivi sasa havifanyi kazi ipasavyo na vingine vimefungwa kwa sababu mbalimbali kutokana na kukosekana kwa malighafi ya kutosha. Vipo vilivyofungwa kufuatia ubinafsishaji na pia vipo vilivyofungwa baada ya waliomilikishwa kushindwa kuviendesha. Viwanda hivi vikifanya kazi ya uzalishaji vitaongeza pato la Taifa, ajira kwa vijana na upatikanaji wa bidhaa kwenye masoko yetu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kwamba, viwanda vilivyofungwa vifufuliwe vifanye kazi na ambavyo wamiliki wameshindwa kuviendesha wanyang'anywe wapewe watu wenye uwezo wa kuviendesha waviendeshe tuweze kufikia Tanzania ya Viwanda.

(j) Uboreshaji wa Mazingira ya Wafanyabiashara Ndogondogo (Machinga)

Mheshimiwa Spika, biashara inafanyika vizuri endapo mazingira yanakuwa nadhifu na yenye kuvutia. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuwatengenezea mazingira rafiki Machinga na Mama Ntilie ili wafanye kazi katika mazingira mazuri zaidi. Vilevile, TBS itoe elimu inayolenga kuwajengea uwezo wajasiriamali wadogo wanaofanya

biashara ya bidhaa zinazofungashwa ili watumie
vifungashio vyenye ubora, vipimo na viwango
vinavyokubalika na vinavyolinda afya za watumiaji.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba kuchukua fursa hii kukushukuru na kukupongeza kwa kuliongoza Bunge letu kwa umahiri. Vilevile, naomba kuchukua fursa hii kumpongeza Naibu Spika - Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu (Mb) na Wenyeviti wa Bunge, kwa kukusaidia kuongoza Vikao vya Bunge hili la Kumi na Mbili kwa umahiri.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa, napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kwa kushiriki kikamilifu wakati wa kupitia, kuchambua na hatimaye kuwasilisha Maoni kuhusu Bajeti ya Wizara hii mbele ya Bunge lako Tukufu. Orodha yao ni kama inavyoonekana hapa chini na kwa ruhusa yako, naomba majina yao yaingie kwenye kumbukumbu Rasmi za Bunge (*Hansard*);

1.	Mhe. Deodatus Mwanyika, Mb	- Mwenyekiti
2.	Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri, Mb	- M/Mwenyekiti
3.	Mhe. Job Yustino Ndugai, Mb	- Mjumbe
4.	Mhe. Salma Rashid Kikwete, Mb	- Mjumbe
5.	Mhe. Prof. Sospeter Mwijarubi Muhongo, Mb	- Mjumbe
6.	Mhe. Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mb	- Mjumbe
7.	Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb	- Mjumbe

8. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Tauhida Cassian Gallos, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Dkt. Medard Matogolo Kalemami, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Antipas Zeno Mgungusi, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Daud Silanga Njalu, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Eng. Ezra John Chiwelesa, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Francis Isaack Mtinga, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Lucy John Sabu, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Ng'wasi Damas Kamani, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Prof. Patrick Alois Ndakidemi, Mb - Mjumbe
18. Mhe. Abdulaziz Mohamed Abood, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Atupele Alfred Mwakibete, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Janejelly James Ntate, Mb - Mjumbe
21. Mhe. Yustina Arcadius Rahhi, Mb - Mjumbe
22. Mhe. Salim Hassan Turkey Toufiq, Mb - Mjumbe
23. Mhe. Pauline Phillip Gekul, Mb - Mjumbe
24. Mhe. Mohamed Said Issa, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, naomba kuchukua nafasi hii kumshukuru Mhe. Dkt. Suleiman Said Jafo, Mb - Waziri wa Viwanda na Biashara, Mhe. Exaud Silaoneka Kigahe, Mb - Naibu Waziri, Dkt. Hashil Twaibu Abdallah - Katibu Mkuu, pamoja na Watumishi

wote wa Wizara ya Viwanda na Biashara, kwa kuwa mstari wa mbele kutoa ushirikiano kwa Kamati muda wote walipohitajika.

Mheshimiwa Spika, namshukuru Katibu wa Bunge - Ndg. Baraka I. Leonard, kwa kuratibu shughuli zote za Kamati na kuhakikisha inatekeleza majukumu iliyopangiwa kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Matumizi ya **Wizara ya Viwanda na Biashara - Fungu 44** kama yalivyowasilishwa na Mtoa Hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono hoja.

Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri, Mb

MAKAMU MWENYEKITI

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO**

14 Mei, 2025